

Є. Я. Кифор

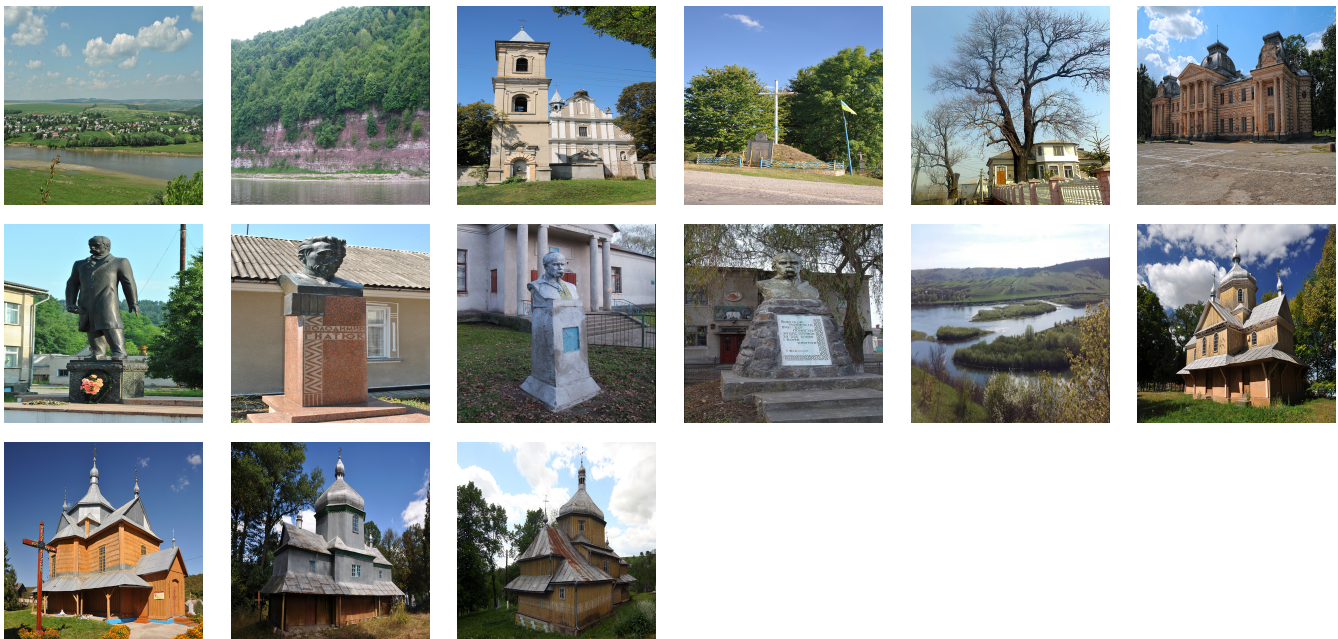
Монастирський район

МОНАСТИРСЬКИЙ РАЙОН – район, що знаходиться у південно-західній частині Тернопільської області. На Пн. межує з Підгаєц., на Сх. – з Бучац. р-нами Терноп. обл.; на Пд. – з Тлумац., на Пд. Зх. – з Тисмениц., на Зх. – з Галиц. р-нами Івано-Фр. обл. Утвор. 1940. Від липня 1941 до липня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. Багатьох жит. розстріляли нацисти; у до- та післявоєнні часи вони зазнали сталін. репресій. 1945–47 у М. р., зокрема села Високе, Доброводи, Ковалівка, Криниця, Маркова, Нова Гута, переселили з етніч. укр. земель, що на той час були під владою Польщі, бл. 12 тис. лемків. До серед. 1950-х рр. вело збройну боротьбу підпілля ОУН–УПА. 1959 до М. р. приєднано Коропець. р-н. 1962 М. р. ліквідов., а 1966 відновлено (насел. пункти перебували у складі Бучац. р-ну). Площа 558 км². За переписом насел. 2001, проживали 34 552 особи (складає 91,8 % до 1989); станом на 1 січня 2018 – 27 151 особа; переважно українці. У складі р-ну – м. Монастирська, смт Коропець та 46 сіл. Лежить у межах Опілля, на Поділ. горбогір'ї. Поверхня розчленована глибокими долинами річок. У М. р. – частина Каньйону Дністровського (від 2010 має статус Нац. природ. парку), що утворився внаслідок глибокого врізання долини Дністра у Волино-Поділ. плиту. Протікають ліві притоки Дністра: Горожанка, Золота Липа, Коропець. Є поклади доломіту (бл. 65 млн м³; від 1960-х рр. триває розроблення Завадів. родовища, одного з 2-х такого унікал. типу в Україні; нині діє Коржів. кар'єр), глини (працюють Монастирис. заводоупр. буд. матеріалів, Задарів. цегел. завод), вапняків, піску та гіпсу. Переважають чорноземи типові малогумусні, сірі лісові та лучні ґрунти. Ліси займають 14,8 тис. га. Ростуть сосни, модрина європейська, граби, буки, ясени, дуби, берези та ін. Об'єкти природно-заповід. фонду місц. значення: заказники Горожанка (ботан., 1990, 14 га), Ковалівський (2959 га), Криниця (1052 га; обидва – заг.-зоол., 1986); пам'ятки природи Відслонення серед. девону в Коржовій (1976, 0,25 га), Відслонення міоцен. відкладів (побл. с. Чехова, 0,1 га), Відслонення девону в с. Вістря № 1 і № 2 (усі – 1983), Відслонення юрських відкладів (побл. с. Лука, 1984; усі – по 0,15 га; усі – геол., стратигр. профілю), Джерело в Маркові (гідрол., 1977, 0,01 га), Вістря. діброва (9,7 га), Коропець. діброва (20 га; обидві – резервати дубових лісів, 1977), Дуб звичайний № 1, № 2, № 3 (усі – побл. с. Залісся, плюсові дерева, 1994), Монастирис. ясени (побл. Монастирська, 1969, вік 150–200 р.), Дуб С. Дудяка (побл. с. Савелівка, 2011, вік понад 400 р.), Яргорів. бучина № 1 (1983, 26 га), № 2 (27,6 га), № 3 (11 га), Марковец. бучина (3,4 га; усі – 1981), Монастирис. бучина (3,8 га; усі – резервати

букових лісів), Ліс. культури модрини європейської (6,7 га), Сосна чорна коропецька № 1 (2,3 га), № 2 (0,8 га; обидві – побл. с. Діброва; усі – 1996), Коропец. грабина (9 га), Коропец. ясенина (1,3 га; обидві – 1981), Терешів (пobl. с. Вербка, резерват ліс. трав'янистої флори, 2009, 0,9 га); пам'ятка садово-парк. мистецтва Коропец. парк (1968, 6 га). Гол. пром. підприємство – Ковалів. спирт. завод. Пл. земель с.-г. призначення 36,5 тис. га, з них орних – 24,9 га. Функціонують 18 с.-г. підприємств (найбільші: «Мрія» та «Перспектива») і 5 фермер. госп-в, що вирощують озимі та ярі зерн. культури, кукурудзу, сою, соняшник. У М. р. – Коропец. ПТУ № 34, 36 заг.-осв. шкіл, 7 дитсадків; 2 дит. муз. школи, 2 ДЮСШ, Будинок дит. і юнац. творчості; Коропец. істор.-краєзн. музей, Гнатюка В. Етнографічно-меморіальний музей (функціонує у с. Велеснів, де народився фольклорист, літературознавець, мовознавець, чл.-кор. С.-Петербур. АМ, академік ВУАН, дійс. чл. НТШ В. Гнатюк), рай. Палац культури, 18 Будинків культури, 30 клубів, 43 б-ки; 2 лікарні, 6 амбулаторій сімей. лікаря, 36 фельдшер.-акушер. пунктів. Виходить рай. г. «Вісті Придністров'я». За межами р-ну стали відомими: хор. капела рай. Палацу культури, лемків. хор «Яворина» й ансамбль танцю «Весна». Потреби віруючих забезпечують 56 культ. споруд, з них УГКЦ – 44, УАПЦ – 7, РКЦ – 2, Свідків Єгови – 2, лютеран. громади – 1. Пам'ятки архітектури місц. значення: церква Успіння Пресвятої Богородиці (1772), костел св. Миколая (1860), палац графа Бадені (1893–1906) в Коропці, церква св. Василя Великого та дзвіниця у с. Високе (1925), церква Успіння Пресвятої Діви Марії та дзвіниця (1792), костел Святого Духа (19 ст.) у с. Горожанка, церква Покрови Пресвятої Богородиці у с. Задарів (1885), церква св. Михаїла (1830) та дзвіниця (20 ст.) у с. Коржова, дзвіниця у с. Красіїв (поч. 20 ст.), костел, житл. будинок у с. Криниця (обидва – 18 ст.), костел св. Яна у с. Маркова (кін. 19 ст.), церква св. Михаїла у с. Нова Гута (1879), церква св. Івана Богослова у с. Підлісне (1872), костел та дзвіниця у с. Устя-Зелене (1718–40). Збереглися також давні церкви у селах Горигляди (препоподоб. Онуфрія, 1820), Горішня Слобідка (св. Феодосія, 1918), Горожанка (Успіння Пресвятої Богородиці, 1792), Гранітне (св. Димитрія, 1855), Григорів (Пресвятої Діви Марії, 1865), Заставці (Різдва Пресвятої Богородиці, 1830), Лазарівка (св. Миколая, 1812), Лядське (Успіння Пресвятої Богородиці, 1781), Міжгір'я (Покрови Пресвятої Діви Марії, 1865), Чехів (Покрови Пречистої Діви Марії, 1885), Яргорів (Успіння Пресвятої Богородиці, 1928). На тер. р-ну виявлено артефакти пізнього палеоліту, бронз. і заліз. віків, культур.-істор. спільності шнур. кераміки, трипіл., ґава-голігр., комарів.-тшинец., черняхів., луки-райковец. культур і давньорус. часу. В с. Красіїв знайдено скарб римських монет. На честь Т. Шевченка у райцентрі та Коропці встановлено пам'ятники, у селах Лука та Устя-Зелене – погруддя. У ліс. урочищі «Романова долина» між селами Маркова і Заставці споруджено пам'ятник 54-м воїнам сотні «Тура», які загинули під час бою з енкаведистами у вересні 1944. Насипано 25 символіч. могил Борцям за волю України. Серед видат. уродженців – економіст, іноз. чл. НАНУ Б. Гаврилишин (Коропець), мовознавець, президент УВАН у Канаді Я. Розумний (с. Гончарівка), історик, публіцист І. Джиджора (с. Заставці; усі – дійсні чл. НТШ); матеріалознавець М. Делявський, економіст М. Довбенко, історик, журналіст О. Коновець

(усі – Коропець), лікар-радіолог, меценат С. Дудяк (с. Савелівка), мовознавець М. Лесів (с. Завадівка), публіцист, журналіст В. Леник (с. Підлісне), бібліотекознавець, публіцист Р. Луцик (с. Лука), педагог, видавець Б. Будний, етнограф, літературознавець, краєзнавець Остап (обидва – с. Горішня Слобідка) та його сестра вишивальниця Романа (с. Велеснів) Черемшинські; графік, засл. художник України Я. Миськів (Коропець), живописець, графік, письменник Ю. Панькевич (с. Устя-Зелене), майстер худож. кераміки, засл. майстер нар. творчості України Г. Трушик (с. Гorigляди), гончар, майстер худож. кераміки І. Бойко (с. Гончарівка), майстриня худож. кераміки М. Зарицька (див. Зарицькі; с. Заставці), майстер худож. оброблення металу М. Зарицький (с. Міжгір'я); режисер, цирк. діяч, засл. арт. України П. Книш (с. Доброводи), актор, режисер, драматург К. Підвисоцький (с. Коржова); громад.-політ. діяч М. Каганець (Коропець); церк. діячі Григорій (Качан; с. Заставці), Кирил (Михайлюк; с. Швейків); спортсмен ([лижні гонки](#)) С. Куриляк (Коропець); військ. діяч ОУН-УПА Ф. Воробець (с. Горожанка), учасники 2-ї світової війни, Герої Рад. Союзу І. Дворський (с. Гorigляди), А. Кживонь (с. Садове). У серпні 1920 у с. Ковалівка С. Петлюра та М. Омелянович-Павленко приймали парад 1-го кінного полку Чорних запорожців під командуванням П. Дяченка. У с. Заставці жив письменник Т. Бордуляк, у с. Горішня Слобідка – актор, засл. арт. України Ю. Брилинський.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Андрушків Б. Некрополі Тернопільщини, або Про що розповідають мовчазні могили. 1998;
2. Гаврилишин В., Гаврилишин Т. Коропець: Історія і спогади. 2004;

3. Григорців М. В., Михайлюк М. А., Підгірний М. Ф., Підгірна М. Ф. Горигляди: історія села та його мешканців. 2004;
4. Черемшинський О. та ін. Монастирська та район: Історія. Культура. Туризм. 2004;
5. Заставецька О. Географія Тернопільської області. 2006;
6. Іванов О. Монастирська та район. 2009;
7. Козубський П., Гулей І. Монастирищина у боротьбі за незалежність України: люди, події, факти. 2010;
8. Підвисоцький І. Т. Село над Золотою Липою [с. Коржова Монастирис. р-ну]: Істор.-краєзн. нарис. 2010 (усі – Тернопіль).

Бібліографічний опис:

Монастирський район / Є. Я. Кифор// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-69628>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).